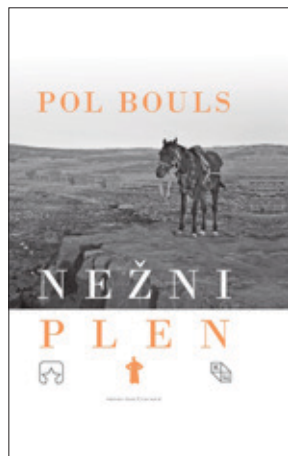

Aleksa Vasiljević

„IZVAN BOŽJE NADLEŽNOSTI“

(Pol Bouls: *Nežni plen i druge priče*, preveo s engleskog Igor Cvijanović, Kulturni centar Novog Sada i Partizanska knjiga, Novi Sad – Kikinda, 2023)

U leto 1931, dok je lutao ulicama Pariza, dvadesetogodišnjeg Pola Boulsa mučila su dva pitanja. Jedno je bilo privatne prirode i moglo je da sačeka; odgovor na drugo bio mu je potreban što pre. Naime, Bouls i njegov učitelj kompozicije Aron Kopland želeli su da se sklone od gradske vreve i ostatak leta provedu bliže obali. Kako nisu mogli da se dogovore oko lokacije, za savet su se obratili Gertrudi Stajn, koja im je odmah ponudila odgovor. Predložila im je da odu u Tandžir. Njih dvojica nisu mnogo razmišljali već su odmah otpočeli pripreme za put.

Tih dana, pomalo neočekivano, Bouls je dobio odgovor i na ono prvo pitanje. Budući da se pored kompozicije bavio i pisanjem poezije, neprestano je skakao s jednog na drugo, ne znajući na koju stranu da krene. Na sreću, Stajn je još jednom bila tu da mu pokaže put. Nakon što je pročitala njegove

pesme, saopštila mu je da to uopšte nije poezija i da on zapravo nije pesnik. Ovaj komentar umnogome je odredio put kojim će se Boulsova karijera kretati narednih petnaest godina. Međutim, grad u koji ga je poslala, obeležio mu je ceo život.

Tandžir, grad na severnoj obali Maroka, koji zajedno sa Gibraltarom čini kapiju Sredozemlja, u to vreme bio je Međunarodna zona. Njome su upravljali konzuli osam zemalja, dok su u upotrebi bila tri zvanična jezika.¹ Stanovnicima je bezmalo sve bilo dozvoljeno; niko nije bio u obavezi da plaća porez, dok je luka omogućavala slobodan promet. Krijumčari, skitnice i razni sumnjivi likovi nesmetano su se mešali sa lokalnim stanovništvom. Bila je to slobodna zemlja kakvu Bouls nije mogao ni da zamisli. Egzotični grad sa svojom drevnom medinom u potpunosti ga je očarao.

Posle nekoliko nedelja u Maroku, Kopland je bio spreman da se vrati u Evropu. Bouls je imao druge planove. Umesto da pođe sa svojim mentorom, uputio se na jug i otišao sve do udaljenih predela Sahare. Ipak, kako je imao malo novca, bio je svestan da se njegova avantura bliži kraju. Nije previše očajavao zbog toga već je obećao sebi da će se vratiti u Maroko prvom prilikom. I tako se posle produženog odmora ponovo našao u Evropi, spreman da se baci na posao; a kako su mu reči Gertrude Stajn još odzvanjale u glavi, rešio je da se posveti muzici.

¹ Vlast u Tandžiru bila je podeljena između Francuske, Španije, Velike Britanije, Italije, Portugala, Belgije, Holandije i Švedske. Zvanični jezici bili su francuski, španski i arapski.

Narednih godina Bousls se proslavio kao kompozitor u svom rodnom Njujorku, gde je komponovao muziku za drame velikih pisaca, poput Orsona Velsa i Tenesija Vilijamsa. Vezu sa pisanjem održavao je jedino kroz muzičku kritiku, dok se sporadično bavio i prevodom (Sartrova drama *Huis Clos* imala je svoju američku premijeru baš u njegovom prevodu, a u režiji Džona Hjustona). Tako je bilo sve dok nije upoznao Džejn Auer, spisateljicu koja je nekih godinu dana posle njihovog prvog susreta promenila prezime u Bousls.

Dan nakon venčanja, mladi bračni par se otisnuo na medeni mesec u Panamu, gde je Džejn radila na rukopisu koji je kasnije objavljen pod naslovom *Dve ozbiljne dame*. Bousls je čitao tekst, davao sugestije, i u neku ruku bio „urednik pre urednika” (zapravo, knjiga je prvobitno nosila naziv *Tri ozbiljne dame*, ali je Džejn na Polovu preporuku izbacila deo romana). To iskustvo mu je zagolicalo maštu.

Naredne zime, dok je sa prozora posmatrao kako sneg polako prekriva ulice Njujorka, Bousls je razmišljao o Tandžiru. Stimulisan sećanjima, kao i iskustvima sa nedavnih putovanja, poželeo je da svoja osećanja prenese na papir. Tada je napisao „Čaj na planini”, svoju najstariju sačuvanu priču. Međutim, nakon što ju je napisao, vratio se uobičajenim poslovima. Prošlo je još nekoliko godina pre nego što je osetio da je uistinu spreman da se posveti pisanju fikcije.

To se desilo 1945, nakon što ga je Čarls Henri Ford, glavni urednik časopisa *View*, upitao da za njegov časopis priredi broj o kulturi Latinske Amerike. Čitajući etnografske tekstove o plemenima Južne Amerike, Bousls je dobio želju da „izmišlja sopstvene mitove”. Tako je napisao „Škorpion”, priču koja je obeležila njegov „definitivan” povratak fikciji. Narednu deceniju pisao je gotovo bez stajanja.

Iako nisu najreprezentativnija dela iz Boulsovog opusa, ove dve priče obrađuju ideje kojima će se vraćati do kraja života. „Čaj na planini” istražuje problem komunikacije između različitih kultura, i ukazuje na nemogućnost istinskog međusobnog razumevanja. Priča prati neimenovanu američku spisateljicu koja provodi vreme u Međunarodnoj zoni, „gde je život jeftin”. Vođena „nesvesnom žudnjom koju je gajila već mnogo godina”, ona odlazi na piknik sa dvojicom lokalnih mladića. Radoznala, nesmotrena i emotivno rezervisana, ona predstavlja Boulsov arhetipski lik. S druge strane, „Škorpion”, priča u kojoj usamljena starica uz pomoć zagonetnog sna donosi odluku da napusti svoju pećinu i krene sa sinom u grad, bavi se nesvesnim. Napisana tehnikom automatskog pisanja, priča se oslanja na Boulsovo interesovanje za snove i iracionalno.

Preplitanjem ovih tema, Bousls će stvoriti svoj fiktivni svet, svet autsajdera, prestupnika i žrtava, koji u potrazi za slobodom odlaze daleko od svega što im je poznato, kako fizički, tako i duhovno.

Ove priče, zajedno sa još petnaest drugih, prvi put su objavljene u Americi 1950. godine pod naslovom *The Delicate Prey*. Nešto više od sedamdeset godina kasnije zbirka je dobila i svoje srpsko izdanje, i to u prevodu Igora Cvijanovića, koji je verno preneo sve nijanse Boulsovog minucioznog, gotovo naturalističkog stila.

Najveći uticaj na njegovo pisanje u mladosti imao je Edgar Alan Po, što govori i posveta sa prve stranice ove knjige. Nešto kasnije, pažnju je preusmerio na francusku knji-

ževnost. Pored Sartra, Prusta, i Lotremona, najviše je isticao dela Andrea Žida, a posebno njegove romane *Kovači lažnog novca* i *Podrumi Vatikana*. Kada je kao tinejdžer pročitao *Kovače lažnog novca*, zapisao je da ga roman „tera na razmišljanje više nego bilo koja knjiga do tad”, dok je Lafkadijev *l'acte gratuit*,² maestralno prikazan u romanu *Podrumi Vatikana*, nesumnjivo uticao i na neke od priča u ovoj zbirci. Ovi pisci, zajedno sa ličnim iskustvima i opsesivnim interesovanjem za druge kulture i nepoznato, pomogli su Bouslu da izgradi svoj prepoznatljivi stil.

Primere tog stila možda je najbolje potražiti u pričama „Davna epizoda” i „Nežni plen”, koje su ujedno i najčešće antologizovane. „Davna epizoda” prati profesora lingvistike koji odlazi u zabačeno selo u Sahari kako bi proučavao lokalne dijalekte. Nadmen, i odviše siguran u svoje poznavanje jezika i kulture predela u kome se nalazi, profesor svesno ignoriše znakove opasnosti, i to ga odvodi u propast.

Nedugo nakon što je napisao ovu priču, Bousls je usnio kratak san. Sanjao je da prolazi kroz naizgled beskrajni lavirint uskih uličica i sokaka. Sledećeg jutra nastavio je da leži u krevetu još neko vreme, pokušavajući da se priseti detalja iz sna. Nije bio siguran da li se radilo o pravom ili zamišljenom mestu. Iznenada mu je sinulo. „Čarobno mesto” iz sna zapravo je bio Tandžir. Uspomene na grad su mu preplavile um, i on je brže-bolje krenuo da pravi planove za povratak u Severnu Afriku. Kako je do tog trenutka već napisao pozamašan broj priča, pomislio je kako bi pre polaska bilo dobro pronaći izdavača koji bi bio zainteresovan da ih objavi. Izdavačka kuća *Doubleday* mu je ubrzo ponudila ugovor, ali pod jednim uslovom; pre objavljivanja zbirke, morao je da napiše roman. Odmah po izlasku sa sastanka Bousls je znao da će knjigu smestiti u pustinju i da će radnja u osnovi biti slična „Davnoj epizodi”. I zaista, putovanje na jug u romanu *Čaj u Sahari* se u više tačaka preklapa sa pričom profesora.

Osnovnu fabulu priče „Nežni plen” čuo je od francuskog poručnika, nakon što je i sam stigao u Saharu. Priča prati trojicu Berbera, prodavaca kože, koji kreću putem koji se nalazi „u susedstvu zemalja pljačkaških regibatskih plemena”, kako bi oprobali sreću u sledećem mestu. Ubrzo će se ispostaviti da je to bila pogrešna odluka, a ono što ih je na tom putu snašlo verovatno je najviše doprinelo Boulsovoj reputaciji pisca okrutnih i grotesknih priča.

Iako je uglavnom pisao o „egzotičnim” predelima, dve priče iz ove zbirke pokazuju da se jednako dobro snalazio pišući o Americi. „Koliko puta u ponoć” uverljivo dočarava klaustrofobičnu atmosferu grada i neizvesnost koja guši glavnu junakinju dok čeka svog verenika da se vrati u stan. „Ti nisi ja” pisana je u prvom licu i prati Etel, ženu koja usled železničke nesreće uspeva da pobegne iz mentalne ustanove. Iskrivljena stvarnost koju Etel prenosi nesumnjivo će probuditi osećaj nelagode kod svakog ko se upusti u čitanje. Stoga i ne čudi što mu se ova priča „javila” u snu. Nakon što se usred noći trgnuo iz sna, Bousls je dohvatio beležnicu i zapisao priču u jednom dahu, da bi se odmah potom vratio na spavanje. Sutradan je, naime, promenio samo jednu rečenicu.

Ipak, najznačajniji broj priča smešten je u predelima Latinske Amerike, gde je Bousls često boravio početkom četrdesetih godina prošlog veka. Elementi sa tih putovanja

² Bezrazložni, nemotivisani čin.

najviše dolaze do izražaja u priči „Zov u Korasonu”, koja prati bračni par na medenom mesecu. Kao i roman njegove supruge, ova Boulsova priča delimično je bazirana na njihovom putovanju u Panamu. Hladan i distanciran muškarac koji odaje utisak da mu ništa ne bi falilo ni da je na putovanje krenuo sam, i anksiozna supruga koja spas traži u alkoholu prisutni su u oba dela, pa tako neki kritičari ovu priču tumače kao odgovor na *Dve ozbiljne dame*.

Porodični odnosi nisu prikazani u ništa boljem svetlu. Osim što ih vezuje porodična tematika, pričama „Zapisi s Kold pointa” i „Eho” zajedničko je i to što njihovi protagonisti napuštaju Ameriku u nadi da će tako ostaviti svoje probleme iza sebe. Priča „Zapisi s Kold pointa” svoju popularnost delom duguje i Normanu Majleru, koji ju je nazvao „jednom od najboljih ikada napisanih”. Pisana u prvom licu, u formi dnevnčkih unosa, priča prati Nortona, nekadašnjeg univerzitetskog profesora, koji posle smrti svoje žene odlazi na tropsko ostrvo sa sinom kako bi „usporio vreme”. Krajnje sračunat u svojim zapisima, Norton manipuliše rečima kako bi održao unutrašnji mir, pa je tako neophodno čitati između redova i obratiti pažnju na ono što ostaje nedorečeno. Dovoljno je reći da je priča izostavljena iz britanskog izdanja zbog straha od cenzure.³

„Eho”, priča koju Srđan Srdić u pogovoru s razlogom naziva „nedvosmislenim remek-delom”, prati Ajlin, mladu Amerikanku koja odlazi u Kolumbiju u posetu majci koja se tamo preselila da bi nesmetano provodila vreme sa svojom ljubavnicom Pru. Kako vreme prolazi, tenzija između Ajlin i Pru neprestano raste i uprkos tome što Ajlin pokušava da suzbije svoje emocije, priča dolazi do uznemirujućeg klimaksa. U obe priče Boulds postepeno ruši iluziju protagonista da odlaskom bilo šta može biti rešeno. Štaviše, ono od čega su pobjegli, možda odzvanja još jače.

Evidentno je da u ovoj zbirci ljudska volja ne igra veliku ulogu. Želje i planovi se retko ostvaruju, a ako se tako nešto i dogodi, pobjeda obično bude gorka. Jedan od onih koji uspešno sprovodi svoju nameru u delo jeste Ramon, mornar iz priče „Četvrti dan posle Santa Krusa”. Međutim, iako Ramon dobija ono što želi, način na koji je do toga došao naveo je Boulsovog prijatelja i književnog kritičara Olivera Evansa da ovu priču nazove „najpesimističnijom u zbirci”.

Boulsov svet je pun neurotičnih ljudi i u njemu sigurnost nikome nije garantovana. Naprotiv, njegovi protagonisti gotovo bez izuzetka postaju žrtve okruženja i nemilosrdne sredine u kojoj se nalaze. Precizan stil pisanja, u kome nema ni trunke sentimentalnosti, samo doprinosi osećaju da su njihove sudbine uistinu neizbežne. Poput Atlahale, duha koji obitava u „Okrugloj dolini”, Boulds nastoji da ostane neprimetan, pa tako nastanjuje svoje likove samo nakratko, neposredno pre nego što će se njihovi životi promeniti iz korena. Nakon što promena nastupi, on ih polako napušta, ostavljajući ih da se sami suoče sa nadolazećim mrakom. Mi, naravno, odlazimo sa njim.

---

³ U Britaniji je zbirka objavljena pod naslovom *A Little Stone*, a pored „Zapisa s Kold pointa”, iz istog razloga izostavljen je i „Nežni plen”. Ove priče su se prvi put pojavile pred britanskim čitaocima 1968. godine.